

Przechowane,
odnalezione,
wyszukane.
Dyskusje o
książkach (9)

http://www.ksiuzki.org.pl/ksiazki/ksiazki_9.html

Investigator Tessinensis

Rozwiązujemy 10 zagadek,
wprawiając się w badaniu
cieszyńskich źródeł historycznych

Przechowane, odnalezione, wyszukane. Dyskusje o książkach (9)

Scenariusz

Temat/tytuł

Investigator Tessinensis. Rozwiązujemy 10 zagadek, wprawiając się w badaniu cieszyńskich źródeł historycznych.

Cele lekcji

Jak w w wypadku pozostałych lekcji – zainteresować przyjemnością i pożytkiem poznawania przeszłości dla zrozumienia teraźniejszości i siebie samego. Tym razem bez elementu narracji – 10 zagadek nie tworzy wykładu – za to ze „wzmocnioną” zawartością zabawy i rywalizacji. W zależności od organizacji spotkania, możliwe jest nałożenie na scenariusz – rozgrywki z punktacją i miejscami. Przy okazji ukazujemy urodę i zróżnicowanie zbiorów historycznych i wprowadzamy w problematykę badania źródeł historycznych, na ogół bezpośrednich, choć także i pośrednich, czyniąc bez pomocy teorii i pojęć abstrakcyjnych, ale zachęcając ewentualnego nauczyciela do uczynienia takiego kroku w zaawansowanej grupie.

Byłoby dobrze, gdyby po ukończeniu „lekcji” uczestnicy byli przekonani o celowości nauki języków obcych. Znaczenie ma też ich ewentualne zaangażowanie w ochronę dziedzictwa regionalnego. Powinni dojść do wniosku, że zrozumienie zabytku kultury to pewnego rodzaju śledztwo, które wymaga realnych kwalifikacji; z drugiej strony, że najważniejszy jest rozsądek, wnikliwość i zdolność do uczenia się. Jesteśmy wprost otoczeni źródłami historycznymi, nie tylko oryginałami w bibliotekach, archiwach i muzeach czy na ulicach zabytkowych miast, ale i wtórnymi (dokumentami pochodnymi) w bibliotekach cyfrowych i na wielu wystawach. Jeśli reprodukcja jest odpowiedniej jakości, można pokusić się o przystąpienie do badania i interpretacji źródła bez dostępu do dokumentu pierwotnego.

Metody nauczania

Pokaz slajdów z komentarzem i dyskusją; elementy zabawy i rywalizacji zależą od organizacji grupy i intencji prowadzącego. Powiązanie poszczególnych „odstón”, silne w innych *Cieszyńskich lekcjach bibliotecznych*, tutaj nie występuje, co dodaje spotkaniu

atmosfery niepodzianki, ale też stwarza dodatkowe możliwości dla prowadzącego (np. poprzez próbę kategoryzacji poszczególnych wątków).

Pomoce dydaktyczne

Rzutnik na wyposażeniu sali. W zależności od miejsca i środowiska – pożądane dodatkowe eksponaty zabytkowe lub pamiątki przynieszone przez słuchaczy, fotografie itp. Przyda się Internet.

Słowniczek przydatnych pojęć

antykwia – podstawowe pismo drukarskie, wcześniej stosowane także przez kopistów, z wyraźną różnicą w rysunku litery dużej (majuskuła) i małej (minuskuła), wywiedzione w XV w. odpowiednio z rzymskiej kapitały i wczesnośredniowiecznej minuskuły karolińskiej.

awers, rewers – dwie strony metalowej monety, medalu itp., kolejno: bardziej i mniej znacząca. Awers zwykle zawiera wyobrażenia związane z osobą lub urzędem odpowiedzialnym za emisję monety, np. portret władcy.

bordiura – pas dekoracyjny, zwykle z elementów roślinnych, okalający kolumnę pisma. iluminacja (książki) – zdobienie rękopisu i wczesnego druku; termin używany niekiedy tylko w odniesieniu do dekorowania kolumny pisma i nie obejmujący ilustracji.

fraktura – pismo gotyckie „złamane” (z łaciny), czyli o rysunku kanciastym, często – ozdobnym, z nagłymi zwrotami linii i jakby odgałęzieniami.

gotyk (pismo gotyckie) – potoczna nazwa pism odpowiadających umownemu stylowi gotyckiemu w sztukach wizualnych, występuje w pismach drukarskich i pisanych; specyficzne kształty liter, trudne do rozpoznania, zwłaszcza w rękopisach, dla osób czytających na ogół antykwę i pisma kursywne wywodzące się z minuskuły humanistycznej.

inicjał – Wyróżnienie początku fragmentu tekstu (najczęściej akapitu) poprzez nadanie pierwszej literze tego fragmentu innego wyglądu niż posiada reszta tekstu, na ogół poprzez powiększenie, zastosowanie barw, zdobienie.

inkunabuł (łac. *in cunabula*, w kołysce) – druk wczesny, wyglądem przypominający często rękopis. Jako datę graniczną pomiędzy inkunabyulem a „zwykłym” starym drukiem przyjmuje się zwykle rok 1500.

klocek – tom składający się z pewnej (czasem znacznej) liczby dzieł współoprawnych.

kolofon – (gr. *κολοφών kolophōn* = szczyt, czynność ostatecznie kończąca pracę) – w książkach rękopiśmiennych, a także pierwszych drukowanych była to informacja umieszczana na końcu książki, opisująca okoliczności powstania danego egzemplarza, wyrażająca zadowolenie z zakończonego trudu pisarskiego, często wyrażona wierszem okolicznościowym, pobożnym, poważnym bądź żartobliwym (według Wikipedii). trywialnym.

miedzioryt (kopierszytych) – odbitka z bardzo gładkiej płyty miedzianej, na której negatywową wersję rysunku zamierzonego przez artystę reprezentują rowki i wgłębienia wykonane specjalnym zestawem ryłców i igieł. Farba wypełnia te wgłębienia, natomiast ściera się ją z powierzchni płyty, które pozostawiają niezadrukowany papier. Papier stosowany w miedziorycie powinien chłonać wilgoć, ma więc większą miąższość niż stosowany do druku wypukłego.

minuskuła (z łac.) – pismo składające się z małych liter.

recto, verso – w druku lub rękopisie odpowiednio przednia (prawa) i tylna (lewa) strona karty.

stary druk – druk wytłoczony przed 1801 r. (cezura przyjęta w innych krajach europejskich to 1850 r. lub 1830 r.).

szwabacha – uproszczone pismo gotyckie, używane powszechnie do składania tekstu w językach narodowych

tekst (tekstura) – pismo o rysach gotyckich, gęste i wizualnie jakby splecione (*textura* – łac. tkanina), używane do wszystkich starannie kopiowanych ksiąg w XIX i XV w.

Wykaz podstawowej literatury (poza przewodnikiem *Miasto książek*)

1. Augustyniak U.: *Informacja i propaganda w Polsce za Zygmunta III*, Warszawa: PWN, 1981.
2. Ameisenowa Z.: *Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej*, Wrocław, Kraków: Zakład Nar. im. Ossolińskich, 1958
3. Cieszyńskie księgozbiory historyczne : materiały z sesji naukowej Cieszyn, 18-20 listopada 1991 r., pod red. H. Łaskarzewskiej, Warszawa, 1993
4. *Duchowe źródła kultury cieszyńskiej: katalog wystawy*, red. K. Szelong, M. Szelong, Cieszyn, 2001
5. Górski K.: *Neografia gotycka: podręcznik pisma neogotyckiego XVI-XX w.*, wyd. 3, Warszawa: PWN, 1978.
6. Heinrich, A.: *Repertorium codicorum manuscriptorum in caesaro-regia Bibliotheca Scherschnickiana Teschnii*, wyd. U. Wieczorek, red. R. Gładkiewicz, wstęp K. Szelong, Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych, 2004.
7. *Heraldyka i okolice : księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Krzysztofowi Kuczyńskiemu w 65 rocznicę urodzin*, red. A. Rachuba, S. Górzyński, A. Manikowska, Warszawa: Wydaw. „DiG”, 2002.
8. *Historyczne księgozbiory Cieszyna na tle śląskim, rola kulturowa i przedmiot badań = Historické knižní fondy Těšína na pozadí slezském, kulturní úloha a předmět výzkumu = Teschner Historische Büchersammlungen vor Schlesischem Hintergrund, Kulturbildende Rolle und Forschungsgegenstand = Historical book collections of Cieszyn against the Silesian background, cultural role and subject matter of research*, pod red. R. Gładkiewicza, Cieszyn, 1997
9. *Katalog średniowiecznych rękopisów Książnicy Cieszyńskiej*, opr. M. Zwiercan, Wrocław: Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003.
10. Spyra J.: *Moneta w dawnym Cieszynie*, Cieszyn 2005, też [dokument elektroniczny] w: Infosystem Cieszyn, Historia i tradycja, <http://www.cieszyn.pl/?p=categoriesShow&iCategory=2369>
11. Szelong K.: *Podróże edukacyjne szlachty cieszyńskiej (do końca XVII w.) Motywy, kierunki, konsekwencje*, w: Książka – biblioteka – szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego, Cieszyn 2001 s. 59-115.
12. Szymański J.: *Nauki pomocnicze historii*, wyd. 6, Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN, 2008.
13. Szymański J.: *Pismo łacińskie i jego rola w kulturze*, Wrocław: Zakł. Nar. Im. Ossolińskich, 1975.

Pożądane jest korzystanie z publikacji z zakresu historii książki, nauk pomocniczych historii, technik graficznych i reprodukcyjnych, komunikacji społecznej i mediów. Prowadzący ma wiedzę ogólną bibliotekoznawczą, historyczną lub filologiczną i nieco erudycji.

Przebieg lekcji

Wyjaśnienie charakteru spotkania. Ułożenie tabeli do rejestracji wyników. Ustalenie reguł gry – ewentualna możliwość posługiwania się Internetem przy poszukiwaniu odpowiedzi na pytania. Ewentualne komentarze do poszczególnych zagadek. Podsumowanie: badanie źródeł jako rodzaj sprawności, sens ćwiczeń, możliwe zastosowania.

3. Zapraszamy do współzawodnictwa

Przed nami 10 zagadek. Trzeba je rozwiązać, badając treści zawarte w źródłach historycznych wytworzonych na terenie Śląska Cieszyńskiego. Trochę dociekliwości, wiedzy ogólnej, umiejętności szperania w bibliotekach i w Internecie oraz – koniecznie – zdrowego rozsądku wystarczy, aby w ciągu godziny odpowiedzieć na wszystkie. Ale jeśli jesteśmy w grupie, to jeszcze zobaczymy, kto odpowiedział lepiej, a kto gorzej. Zasady punktacji – według uznania. Zapraszamy!

4. Zagadka 1. Stare książki są zupełnie niezrozumiałe. Jak można w ogóle przeczytać coś takiego?

5. Rozwiązanie zagadki 1.

Być może już jesteś w stanie spostrzec, że jest to książka drukowana (tłoczona), i że do złożenia tekstu użyto czcionek gotyckich. Czcionka to litera, prawda? A czyż nie piszemy literami? Zobacz pisma, jakie masz w komputerze. Prawie na pewno będą wśród nich i gotyckie. Choć zapewne nie będzie to nawet współczesna wersja czcionki, jakiej tutaj użył drukarz (Bazylea, 1582), z łatwością spostrzeżesz podobieństwa. Jeśli wydrukujesz sobie dostępną czcionkę gotycka (np. popularny Old English Text), to poprzez porównanie poszczególnych znaków zdołasz odczytać większość znaków szwabachy albo faktury.*
Zwłaszcza znając niemiecki.

I pamiętaj – choć drobny fragment odczytanego tekstu, zwłaszcza nazwisko autora lub główne słowo tytułu, umożliwi Ci wyszukanie danych o książce w katalogach bibliotecznych lub w Internecie (w bibliotekach cyfrowych) i dalsze odtwarzanie tekstu.

*Uwaga: czcionka Old English Text nie ma polskich znaków diakrytycznych.

6. Komentarz do zagadki 1.

Oto Twoje narzędzie:

ABCDEFGHIJKLMN OPQRSTU VWX YZ

Abcdefghijklmnoprstu vwx yz

1234567890

A oto początek Twojej pracy:

Erste Theil der Newen Weldt vnd Indianischen Nidergängischen Königreichs neue vnd wahrhafte History, von allen Geschichten, Handlungem Thaten, Strengem vnd sträfflichem Regiment der Spanier genen der Indiander...

7. I jeszcze opis tej książki w Katalogu Książnicy Cieszyńskiej

BD III 00392/01-03 1. dzieło w klocku

Benzoni Girolamo

Erste Theil der Newen Weltd vnd Indianischen Nidergängischen Königreichs, neue und wahrhafte History, von allen Geschichten... / durch Hieronymum Bentzon von Meylandt in lateinischer Spraach erstlich beschrieben...

Ander Theil der Newen Welt vnd Indianischen Nidergängischen Königreichs, darinn nicht allein alle Nam[m]hafte Thaten vnd Geschichten, so sich von der ersten Erfindung an ordentlich haben zugetragen verzeichnet, sonder auch alle Inseln, Prouinz... beschrieben werden / erstlich durch Petrv[m] Martyrem in lateinischer Spraach ordentlich vnd wahrhaftig verzeichnet; jetzt aber... auß dem Latein in das Teutsch gebracht durch Nicolaum Höniger von Königshofen an der Tauber

Getruckt zu Basel : durch Sebastian Henricpetri : 1582 .-2 cz. w 1 wol. ([20], CCXLIII, [1] s. ; S. [24], CCXLV-DCII, [2]) ; 2°

Katalog online Austrian National Library

Katalog online, IDS Basel/Bern

S. tyt. czerwono-czarna. - W kolof.: M. D. LXXXII. - W kolof.: sygnet S. Henricpetriego. - Opr.: deska, skóra, ślepe tłoczenia, ślady klamer, 16 w.

Opis sporządzony w Fundacji Zakłady Kórnickie w ramach projektu Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego

8. Zagadka 2. Co przedstawia to zdjęcie?

9. Rozwiązanie zagadki 2.

Nie mamy zbyt wielu możliwości. Wiemy, jak chętnie wysyłano dawniej pocztówki i jak wiele z nich zachowało się w bibliotekach i muzeach, doczekując się teraz reedycji cyfrowej. Więc jeśli pocztówka, to ma i drugą stronę, ale na razie widzimy tylko jedną, i tylko specjalistyczne oprogramowanie dałoby nam możliwość odczytania napisów na budynku. Ale jeśli są tam napisy, to pewnie „gospoda” czy coś takiego. Świadczy o tym m. in. piwo (w butelkach z charakterystycznymi zamknięciami) i ludowe (w większości) stroje zebranych. Koronkowe zapaski na czołach kobiet mogą nas skłonić, by pocztówki tej szukać w Federacji Bibliotek Cyfrowych (<http://fbc.pionier.net.pl>) pod słowem kluczowym Beskidy. I oto wynik, mało zadowalający ze względu na skąpy, pozbawiony daty opis. Sądząc po użyciu niemieckiego, pocztówka pochodzi sprzed 1919 r.

Tytuł: Śląscy górale przed gospodą gminną. Schles. Beskiden-Goralen vor dem Gemeinde-Wirtshaus

Temat i słowa kluczowe: Beskid śląski - folklor

Wydawca: Edward Feitzinger [jr., 1851-1932]

Miejsce wydania: Teschen

Typ zasobu: pocztówka

Format: image/x.djvu

Lokalizacja oryginału: Miejska Biblioteka Publiczna, Dąbrowa Górnicza

Zdjęcie i opis zawdzięczamy Śląskiej Bibliotece Cyfrowej, <http://www.sbc.org.pl>

10. Zagadka 3. Co to za litera?

11. Rozwiązanie zagadki 3.

To jest litera G, inicjał dość wyraźnie napisanego słowa *Gloriosissimam...* Ale żeby się tego dowiedzieć, musisz domyślić się, że oglądany dokument jest rękopisem, i poszukać go w *Katalogu średniowiecznych rękopisów Książnicy Cieszyńskiej*, opr. M. Zwiercan, Wrocław 2003. Dowiesz się wtedy, że ten piękny kodeks z Biblioteki Szersznikowskiej to *De civitate dei* św. Augustyna (Augustinus Hipponensis, Augustinus Aurelius), przepisany ok. 1460 r., być może we Florencji.

Czytamy (s. 14): Kodeks przepisany w miarę starannie przez jednego anonimowego kopistę, pismem humanistycznym, naśladowującym kursywę włoską (...) Kodeks zdobi 20 pięknych liter inicjalnych wykonanych stosowaną we włoskim renesansie techniką „a vermi” albo „a bianchi girari” typu florenckiego. Na k. 1 r. został wymalowany inicjał niebieski z liśćmi zielonymi i różowymi na tle wykonanym z blaszek złotych. Towarzyszy mu na marginesie górnym i bocznym bordiura z liści i kwiatów w kolorach: zielonym, niebieskim i różowym, przetykana blaszkami złotymi (...).

Wzorcowe wydanie *De civitate dei* w serwisie

Intratext, <http://www.intratext.com/y/LAT0395.HTM>

12. Zagadka 4. Znaleźliśmy srebrny medal o średnicy 45,6 mm; na rewersie wymieniona jest nazwa „Cieszyn” (*Teschenae* z datą – więc zapewne „w Cieszynie...”). Co znaczy jego tekst, jak rozumieć widoczne na obu jego stronach przedstawienia?

13. Rozwiązanie zagadki 4.

Jeśli nie znamy łaciny, możemy tylko spróbować zrozumieć wyobrażenia. Z lewej (awers) złamana kolumna, symbol wszelkiej zagłady, powalona lira (muzy) i kaduceusza (atrybut Merkurego, handel), chorągwie i sprzęt wojenny, w tle namioty wojskowe. Nawet pole pozbawione roślinności nie jest tu bez znaczenia. Po prawej: wszystko na swoim miejscu! Kolumna i jej znaczące ozdoby przywrócone są dawnej świetności i otoczone ukwieconą łąką, oracz uprawia pole, pastuszek z fujarką wypasa trzodę.

Teraz możemy przeczytać daty. Awers: 3 lipca 1778, rewers: 13 maja 1779.

A więc chodzi o pokój cieszyński!

Potwierdzają to napisy. Awers: TRANQULITAS GERMANIAE INTERRUPTA (spokój Niemiec przerwany), REWERS: RESTAURATA (przywrócony). OPERA RUSS[IAE] ET GALL[IAE] INTERPOSITA TESCHENE... (dokonanie Rosji i Francji, wniesione [dotyczy aktu pokojowego] w Cieszynie...

Taki zapis podkreśla rolę Rosji i Francji w pogodzeniu zwaśnionych mocarstw. Możemy zatem domyślać się, że medal ten wybito na zlecenie Paryża lub Petersburga. O tym już źródło milczy; herby mocarstw na kolumnie nie są czytelne. Potrzeba nam opracowania. W serwisie CoinArchives znajdujemy informację, że medal powstał na zamówienie carycy Katarzyny II Wielkiej (1762-1796)

<http://www.coinarchives.com/w/lotviewer.php?LotID=775856&AucID=570&Lot=1020>

14. Komentarz do zagadki 4.

O wybicie pamiątkowych medali z okazji pokoju cieszyńskiego zadbały wszystkie obecne strony. Tu: Merkury z gałązką oliwną i Cerera, bogini urodzaju. Czytamy: ZAISTE CIESZĄ SIĘ POLA [wiosenną porą], LECZ BARDZIEJ CIESZĄ SIĘ POKOJEM.

Reprodukcje wielu podobnych medali znajdziemy na witrynach komercyjnych serwisów antykwarycznych oraz na łamach Europeana (www.europeana.eu).

15. Zagadka 5. Czego dotyczy ta książka?

16. Rozwiązanie zagadki 5.

Jeśli nie znasz łaciny i nie domyślasz, co stoi za zawartymi w tytule nazwami, to przyjrzyj się całej stronie tytułowej (w istocie została ona negatywowo wygrawerowana na płycie miedzianej, a następnie z niej odbita). Respublica – to nazwa serii wydawniczej oficyny wydawniczej Elzewirów (tu: Elzeuir). Tom wydano w Lugduni Batavorum, czyli Lejdzie (Leyden, Leiden) w 1627 roku, a datę 1627 zapisano tak:

Ao Anno (roku)

C I D tysiąc

I D pięćset

CXXVII sto dwadzieścia siedem

Na okładce ilustracji – herby Szkocji i Irlandii (Scotia, Hibernia) – gryf i lira. Są popularnymi motywami i łatwo je wyszukać. Respublica to seria monografii polityczno-krajoznawczych. Zapewne byłoby jeszcze łatwiej, gdyby Szkot był w spódniczce kilt. Ale w XVI i XVII w. nosili ją tylko górale i nikomu by nie przyszło do głowy używać jej jako znaku rozpoznawczego Szkocji. Natomiast krój kapelusza Szkota jest później bardzo rozpowszechniony w koloniach amerykańskich.

Pytanie sprawdzające: Szkota czyli którego z obu dżentelmenów? Po czym miał ich rozpoznać siedemnastowieczny czytelnik?

17. Zagadka 6. Pod Cieszynem wykopaliśmy monetę (mało prawdopodobne, ale kto wie...). Zapewne rzuci się nam w oczy cyfra 3, być może nawet rozpoznamy na awersie cieszyńskiego orła. Co dalej? Kiedy powstała ta moneta, kto ją wybił, jaką miała wartość?

18. Rozwiązanie zagadki 6.

Jeśli znasz tego wąsala (np. z obrazu w Muzeum Śląska Cieszyńskiego), to zapewne inicjały A.W. rozwiążesz natychmiast: Adam Waclaw, książę miłościwie nam panujący w latach 1594-1617. A pozostałe litery? Przeczytawszy takie opracowania jak np. przytoczoną w *Bibliografii* książkę J. Spiry, możemy potraktować monetę jako dokument i ją odczytać: A[damus] W[enceslaus] D[ei] G[ratia] I[n] S[ilesia] T[eschinensis] E[t] M[aioris] G[logoviae] D[ux] (Adam Waclaw z bożej łaski książę w Śląsku Cieszyńskim i Wielkim Głogowie). Trójka to nominal.

Na rewersie: GROS[SI] AR[GENTEI] III CRV [=CRU, CRUCIFERORUM] [1]609 (Trzy gorsze srebrne krajcary, 1609).

Słowo krajcar (niem. Kreuzer) pochodzi od łac. *crucifer*, czyli monety z krzyżykiem, jaką bito w Tyrolu w XIII w.

19. Komentarz do zagadki 6.

Użyta na monecie litera A jest lepiej widoczna na innej monecie, również, tak jak poprzednia, zachowanej w Stadtgeschichtliches Museum Leipzig. Cieszyńskie monety znajdziemy m. in. w Europeanie (www.europeana.eu).

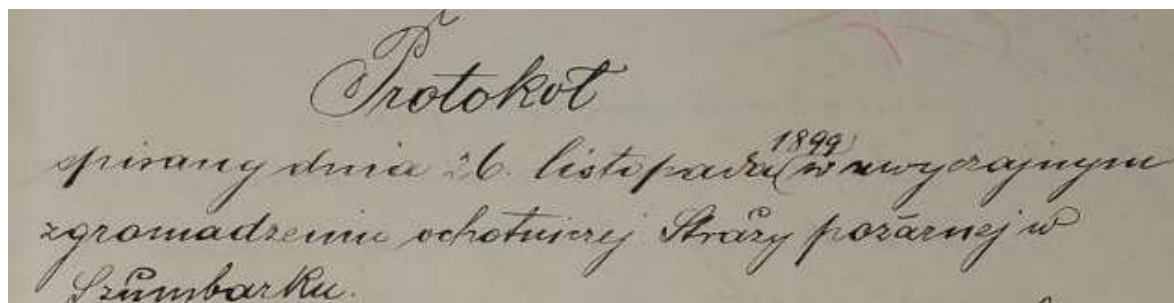
20. Zagadka 7.

Co to za umundurowanie?

21. Rozwiązanie zagadki 7.

Zgromadzenie uchwaliło następujące umundurowanie dla członków czynnych: Przyłbice czarne skórzane z mosiężowym grzebieniem i przepasem bez napisów. Ubiory to jest spodnie i bluzę płócienne [...].

Jeśli mosiężowy grzebień nie kojarzy nam się ze strażą pożarną, to trudno. Wtedy trzeba jakoś wyszukać ten rękopis w katalogu ksiąźnicy Cieszyńskiej. Najłatwiej zrobić to jednak właśnie, używając hasła przedmiotowego „pożarnictwo”; słowa „protokoły” i „pożarnej” jako słowa w tytule też dają pożądaną efekt: wyszukanie odpowiedniego dokumentu do sprawdzenia. Zaczyna się on tak:

A oto i zapis w katalogu:

<http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,281,5>

RS AKC. IV 00776

- Pol. - 1899-1923 - 33 x 20,5 cm - S. 96 - Opr. pipt. wspł.

"Protokoły Straży Pożarnej" w Szumbarku z lat 1899-1923

Księga protokołów Ochotniczej Straży Pożarnej w Szumbarku

Strony numerowane przez poprzedniego właściciela długopisem. - Niektóre strony: 12-13, 22-23, 48-49, 86-89

pomalowane farbami akwarelowymi. - S. 86-87 również pocięte

PROWENIENCJA Kazik, Józef - bez zn. własn.

PROWENIENCJA Zahradnik, Stanisław - pieczęć

- Pożarnictwo - organizacje - Śląsk - 19-20 w.

- Szumbark - organizacje

- Ochotnicza Straż Pożarna (Szumbark)

- Polska - ludność - organizacje - Austria - 19-20 w.

- Polska - ludność - organizacje - Czechosłowacja - 1918-1939 r.

Szumbark: dziś dzielnica Hawierzowa

22. Zagadka 8. Jakie wydarzenia wiążą się z tym rysunkiem?

23. Rozwiązanie zagadki 8.

Jurek i Zuzka, młodzi (i skorzy do roboty!) Ślązacy, rozmawiając po śląsku, odzęgnują się od Polski. Ku Polsce kusi ich „trójca”, składająca się z dziadka przebranego za powstańca listopadowego, zażywnego księdza katolickiego, i Żyda-karczmarza (w domyśle: propagatora pijaństwa). Bardzo złośliwa i przesycona stereotypami ulotka z okresu polsko-czeskiej rywalizacji i walki o Zaolzie, może z lat 1918-1919, przedrukowana w znanej pracy: F. Pelc: *O Těšínsko : vzpomínky a úvahy*, Slezská Ostrava : Slezská Matice osvěty lidové, 1928.

24. Zagadka 9. Najciekawsza informacja z tego arkusza...

25. Rozwiązanie zagadki 9.

Takie listy kojarzymy na ogół z dokumentacją, wytwarzaną przez cieszyńskie szkoły. Tym razem jest to staranny spis pacjentów w szpitalu ojców bonifratrów (Konwent Zakonu Braci Miłosiernych, Ordo Hospitalarius Sancti Joannis de Deo). Zasadniczym zadaniem wypełniającym bonifraterskie charyzmaty było prowadzenie szpitali i aptek – w Cieszynie w latach 1700-1950.

W szpitalnych księgach notowano wyznanie pacjenta. Tu dowiadujemy się, że Ludwig Wolf, syn Salomona i Johanny, był „isrl” (izraelitą). Data hospitalizacji: 25 lutego 1861 r. Wiemy, że bonifratrzy nie stosowali w swej posłudze dyskryminacji religijnej; interesujące byłoby jednak zbadanie, od kiedy, bowiem proces asymilacji Żydów, uruchomiony Patentem Tolerancyjnym cesarza Józefa II w 1781 r., w 80 lat później był już praktycznie zakończony, wcześniej jednak przebiegał etapami, podobnie jak i cała liberalizacja stosunków społecznych w Austrii. Dotyczy to także ewangelików, również pacjentów szpitala.

Trudniejsze będzie zbadanie, dlaczego bonifratrzy (no bo raczej nie sam Wolf) użyli terminu *magapizado* na określenie dolegliwości L. Wolfa. Być może zachowali szczątki swojej dawnej terminologii medycznej, której używali, gdy – działając poza medycyną uniwersytecką – nie znali łaciny? *Magapizado* znaczy ból brzucha w języku starogórnoniemieckim. Ale przecież już w XVIII w. brat Ludwik Perzyna posługiwał się swobodnie terminologia łacińską.

26. Zagadka 10. Czigan... Czikkan? Cygan? Ten sam?

27. Rozwiązanie zagadki 10.

Ależ skąd. Mniejsza o pisownię, choć ta na początku XIX w. jest już ujednolicona na tyle, by autor Johann Jacob Heinrich Czikkann, publikujący w Brnie w 1815 r. wspomnienie o niedawno zmarłym Leopoldzie Szerszniku nie mógł użyć formy „Czigan” na swoim superekslibrisie. Z którego zresztą dowiadujemy się, że chodzi o Johanna Georga, swobodnego pana na Frysztacie i Dobrosławicach pod Opawą. Wraz z tą postacią cofamy się zaś o prawie dwieście lat – w takim też wczesnosiedemnastowiecznym stylu jest superekslibris, wyłoczony na francuskiej książce z 1613 r.

Johann Georg Czigan podróżował po Europie i w 1622 r. immatrykułował się na słynnym uniwersytecie w Lejdzie, później zaś został członkiem typowego dla XVII w. stowarzyszenia

naukowego Fruchtbringende Gesellschaft, mężem Marianny Kochcickiej, i posiadaczem biblioteki w swoim dworze Dobrosławicach, gdzie bywali wybitni Ślązacy. Ród niebawem zubożał jednak i zanikł, a superekslibris, „jedyny tego rodzaju znak własnościowy ze Śląska Cieszyńskiego” (K. Szelong) stanowi dziś jeden ze skarbów Książnicy Cieszyńskiej. Johann J. H. Czikan, morawski uczyony i korespondent Szersznika, to zupełnie inna postać. Później widzimy go jako współautora *Oesterreichische National-Encyklopädie* w sześciu tomach (Wiedeń 1835-37).

28. Teraz Ty!

W cieszyńskich zbiorach nie brakuje zagadek. Wcale nie znamy wszystkich odpowiedzi i nie zawsze odpowiedź jest tylko jedna. Pamiętaj, że żadne źródło historyczne nie kłamie. Robią to najwyżej zawarte w nich opowieści. Historyk pyta „dlaczego” i zawsze dowie się czegoś, co mu wynagrodzi trud badania.

29. Ku pamięci późnych wnuków... Uczmy się czytać źródła historyczne!

<http://www.coinarchives.com/w/lotviewer.php?LotID=742830&AucID=541&Lot=2674>

Przekłady z łaciny i konsultacja źródłoznawcza: Izabela Wienczek
Konsultacja graficzna: Witold Gottesman